

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Кричківська Оксана Василівна

УДК 378.09 : 339.9.012.24

**ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Терещук Григорій Васильович,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка, перший проректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Козубовська Ірина Василівна,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
професор кафедри педагогіки та психології;

кандидат педагогічних наук, доцент
Максимчук Лариса Володимирівна,
Хмельницький національний університет,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 10 грудня 2015 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 10 листопада 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зближення країн і народів, розширення співробітництва, посилення конкуренції в усіх сферах життя є закономірним результатом динамічного розвитку світової спільноти в умовах глобалізації. Однак будь-які супутні зміни призводять до загострення проблеми міжкультурних взаємовідносин і підтверджують складність їх налагодження. Економічні кризи, міжнаціональні конфлікти і війни, кардинально гальмуючи процес, одночасно зумовлюють пошук можливих шляхів виходу зі складних ситуацій і актуалізують потребу в компетентних фахівцях, здатних у короткий термін відновити комунікативні зв'язки і досягнути взаєморозуміння. З огляду на це підготовка молоді до повноцінного функціонування у полікультурному просторі набуває особливого значення. Серед пріоритетних цілей формування майбутнього фахівця зовнішньоекономічної діяльності виділяють ті, що пов'язані з міжкультурною компетентністю, ключовою компетентністю XXI століття (Ф.Каріпло, Б.Стіфтунг).

Міжкультурна комунікативна компетентність згідно з галузевими стандартами нового покоління, є не лише однією з умов затребуваності майбутнього фахівця зовнішньоекономічної діяльності на міжнародному ринку праці, але і його самореалізації, що, безперечно, не можна ігнорувати у процесі підготовки студентів до участі в міжкультурній комунікації.

Питання підготовки студентів вищих навчальних закладів до міжкультурної комунікативної взаємодії, у тому числі деякі аспекти формування їх міжкультурної комунікативної компетентності, є предметом дослідження багатьох наук: філософії (М. Бахтін, В. Біблер та ін.), культурології (Б. Єрасов, М. Каган, Ю. Лотман та ін.), антропології (Едвард Т. Холл, Ф. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Л. Самовар та ін.), психології (М. Беннет, Л. Виготський та ін.), лінгвістики (М. Бергельсон, Є. Верещагін, В. Костомаров, О. Леонтович та ін.), методики викладання іноземних мов (М. Байрам, Ж. ван Ек, О. Тарнопольський, С. Тер-Мінасова, Л. Щерба та ін.), педагогіки (Т. Іванова, І.Козубовська, Л. Максимчук, Н. Маркова та ін.) тощо.

Учені розглядають процес міжкультурної комунікативної компетентності студентів у контексті розвитку культурно-мовної особистості (Г. Єлізарова, І. Халеева та ін.), формування культурної ідентичності студентів (Г. Локарева, А. Садохін та ін.), інтеграції міжкультурного потенціалу зі змістом професійної освіти (С. Амеліна, О. Зеліковська та ін.), реалізації міжкультурного підходу до освіти (Г. Захарова, Т. Колбіна, Н. Маркова, С. Шехавцова та ін.).

Аналіз психологічної і педагогічної літератури з питань підготовки майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності у вищих навчальних закладах свідчить, що проблема формування міжкультурної комунікативної компетентності у спроектованому для цього середовищі ще не була предметом спеціального дослідження. Хоча відомо, що випускника економічного університету формує не лише предметний зміст основ наук, які вивчаються, а й

середовище, в якому домінує сприяння постійному особистісному і фаховому зростанню, максимальному забезпеченню розвитку комунікативних здатностей та міжкультурного досвіду взаємодії з представниками зовнішньоекономічної сфери діяльності.

Виконане дослідження зумовлене актуальністю теми, а також низкою суперечностей між:

- замовленням суспільства щодо кваліфікованих фахівців зовнішньоекономічної діяльності з високим рівнем сформованості міжкультурної комунікативної компетентності та недостатньо гнучкою реакцією системи вищої професійної освіти на задоволення цієї потреби;
- необхідністю формування міжкультурної комунікативної компетентності фахівців зовнішньоекономічної діяльності та відсутністю навчально-методичного забезпечення цього процесу у вищих навчальних закладах економічного профілю;
- потребою особистості майбутнього фахівця зовнішньоекономічної діяльності у сформованості міжкультурної комунікативної компетентності, як умови розвитку, конкурентоспроможності, способу самоактуалізації у міжкультурному професійному середовищі та надто повільним її задоволенням у вищих навчальних закладах економічного профілю;
- необхідністю набуття досвіду міжкультурної комунікативної взаємодії та кількісною і якісною нестачею міжкультурних контактів у період навчання у вищому навчальному закладі.

Актуальність проблеми, недостатня її розробленість у педагогічних дослідженнях, наявні суперечності та потреби практики зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в рамках проекту «Теоретико-методичні основи професійної підготовки фахівців в умовах реалізації ідеї Болонської угоди» (державний реєстраційний номер 0108U000536) та в межах науково-дослідної теми україно-нідерландського факультету Тернопільського національного економічного університету «Актуальні проблеми формування міжкультурних комунікативних компетенцій» (державний реєстраційний номер 0110U001129). Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 2.10.2006 р.), узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25.03.2014 р.).

Об'єкт дослідження – професійна комунікативна підготовка майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці ефективності організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження поставлено такі **завдання**:

- 1) з'ясувати сутність, структуру та особливості міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності;
- 2) розкрити взаємозв'язок концептуальних підходів, комплексу організаційно-педагогічних умов, ключових факторів їх реалізації і моделі формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності;
- 3) визначити критерії, показники та на їх основі укласти якісні характеристики/дескриптори рівнів сформованості міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців;
- 4) розробити навчально-методичне забезпечення процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності;
- 5) виявити, теоретично обґрунтувати, експериментально перевірити дієвість організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано комплекс методів дослідження: *теоретичні*: аналіз, класифікація наукових даних – для вивчення стану науково-теоретичного й практичного вирішення досліджуваної проблеми, визначення сутності міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності; синтез, порівняння й узагальнення, моделювання – для зіставлення різних поглядів учених на питання міжкультурної комунікативної компетентності фахівців і розробки моделі формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності у вищих навчальних закладах; *емпіричні*: методи анкетування, тестування, бесіди, матричний метод, педагогічний експеримент – для визначення стану та рівнів сформованості міжкультурної комунікативної компетентності та перевірки ефективності визначеного комплексу організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності; *методи математичної статистики*: для статистичної обробки даних, порівняння середніх арифметичних для кількісної і якісної обробки та оцінювання кінцевих результатів.

Експериментальна база дослідження. Дисертаційне дослідження проводилося впродовж 2005-2014 років. На різних етапах було залучено 305 студентів та 42 викладачі Тернопільського

національного економічного університету, Хмельницького національного університету, Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя та Одеського державного економічного університету.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

— вперше на основі середовищного підходу виявлено й обґрунтовано комплекс організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності (поетапна реалізація імерсійної складової у процесі підготовки майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності; організація віртуальних міжкультурних комунікативних зв'язків у навчальному середовищі вищих навчальних закладів-партнерів; упровадження веб-технологій та інноваційних форм організації навчального процесу, в основі яких міжнародна співпраця; проектування мовного/мовленнєвого дискурсу, максимально наближеного до професійного) і ключових факторів їх реалізації (методика занурення, е-включеність, міжкультурна взаємодія, професійний дискурс), що суттєво впливає на підвищення рівнів сформованості міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців;

— обґрунтовано модель формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності – інноваційну за змістом і структурою динамічну систему взаємопов'язаних складових, основними з яких є: загальнодидактична мета; концептуальні підходи; структура міжкультурної комунікативної компетентності; сукупність принципів; змістова частина; організаційно-педагогічні умови, що взаємопов'язані з різновидами навчального середовища; критеріально-діагностичний апарат для забезпечення очікуваного результату;

— уточнено структуру та поняття міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності, визначено критерії, показники та укладено якісні характеристики/дескриптори рівнів її сформованості; конкретизовано зміст поняття «міжкультурна комунікативна компетентність майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності», міжкультурна взаємодія, професійний дискурс, е-включеність.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці навчально-методичного забезпечення процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності, імерсійних програм та робочих програм елективних («Імідж-менеджмент», «Організаційна поведінка») та нормативних практичних курсів («Комунікації в бізнесі», «Міжкультурні комунікації в бізнесі»), семінарів для викладачів («Управління процесом формування міжкультурної комунікативної компетентності»), окремих модулів дисциплін, лекцій-презентації на тему «Управління часом», спецкурсу «Основи міжкультурної комунікації» для студентів спеціальностей «Міжнародна економіка», «Менеджмент», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Міжнародний маркетинг»;

обґрунтуванні критеріїв оцінювання результатів підготовки майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності до професійного спілкування в іншомовному середовищі, розробці дескрипторів, співвіднесених із рівнями міжкультурної комунікативної компетентності. Обґрунтовано та реалізовано план-програму навчально-методичного забезпечення процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися науковцями і широким колом педагогів-практиків.

Розроблені у дослідженні практичні рекомендації впроваджено в навчально-виховний процес Хмельницького національного університету (довідка про впровадження № 013/12 від 31.03.14 р.), Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (довідка про впровадження № 2/28-480 від 21.02.2014 р.), Тернопільського національного економічного університету (довідка про впровадження № 126-06 від 03.04.2014 р.), Одеського державного економічного університету (акт про впровадження від 18. 04. 2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі результати дисертації, сформульовані висновки, положення і рекомендації обґрунтовані на основі досліджень автора. У роботах, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача є: [1] – аналіз сучасного стану формування міжкультурної комунікативної компетентності у вищих економічних навчальних закладах України та за кордоном; [13] – розділ «Culture and International business»/ «Культура та міжнародний бізнес»; [14] – розділи «Personality»/ «Особистість», «Groups and teams» /«Групи і команди», «Stress and Stress Management»/«Стрес та управління стресом».

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки й результати дослідження висвітлювались у виступах та обговорювались на науково-практичних конференціях різного рангу: *міжнародних* – «Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі» (Львів, 2007 р.), «Мова і культура. XVI конференція ім. проф. Сергія Бураго» (Київ, 2007), «Наука в інформаційному просторі» (Дніпропетровськ, 2012), «Педагогіка і психологія: тренди, проблеми, актуальні завдання» (Краснодар, 2014), «Сучасні напрями викладання гуманітарних дисциплін в середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія» (Горлівка, 2014), «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні, 2014» (Тернопіль, 2014); *всеукраїнських* – «Інноваційні процеси економічного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід» (Тернопіль, 2007, 2009); *міжвузівських* – регіональному науково-практичному семінарі «Професійні компетенції та компетентності вчителя» (Тернопіль, 2006), науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (Тернопіль, 2007).

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки здійсненого дослідження відображено в 14 публікаціях, з них 5 статей (3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у виданні, що належить до міжнародних наукометричних баз), 7 матеріалів конференцій, 2 навчальних посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (274 найменування, з них 109 – іноземними мовами) і додатків. Повний обсяг дисертації – 293 сторінок, у тому числі основний текст становить 188 сторінок. Робота містить 25 таблиць, 8 рисунків, 10 схем, 18 додатків на 74 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; охарактеризовано методи наукового пошуку; розкрито наукову новизну і практичну значущість; послідовно висвітлено відомості про апробацію та впровадження результатів; наведено дані про структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** – *“Теоретичні аспекти формування міжкультурної комунікативної компетентності у вищому навчальному закладі економічного профілю”* – розкрито теоретичні питання процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД); розглянуто сутність і визначено структуру міжкультурної комунікативної компетентності (далі – МКК).

На основі теоретичного аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури, наукових праць з менеджменту виявлено, що досліджуваний феномен «міжкультурна комунікативна компетентність» є багатоаспектним, тісно пов'язаним із такими концептами, як «культура», «полілог/діалог культур», «міжкультурна комунікація», «компетентність». Їх аналіз дав змогу з'ясувати загальну мету формування міжкультурної комунікативної компетентності – якісна підготовка майбутніх фахівців до участі в міжкультурній діловій комунікації з представниками зовнішньоекономічної сфери діяльності з урахуванням відмінностей на мовленнєвому, дискурсивному, змістовому, поведінковому рівнях.

У сучасній вітчизняній педагогіці спостерігається тенденція до інтеграції міжкультурного потенціалу зі змістом вищої професійної освіти, зокрема, в процесі підготовки фахівців до міжкультурного спілкування (Г. Богина, Г. Єлізарова, Ю. Караулов, Ф. Клаксон, Н. Маркова, Ф. Стродбек, І. Халєєва та ін.). Аналіз теоретичних концепцій та існуючої практики підготовки фахівців до міжкультурного спілкування дав змогу уточнити зміст поняття “міжкультурна комунікативна компетентність майбутніх фахівців ЗЕД”, яку трактуємо як інтегративне утворення особистості, результат/продукт цілеспрямованого навчання/учіння і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію у

міжкультурному середовищі на рівні окремих індивідів/професійних груп/команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтерактивної стратегії і детермінується акцепцією культурних відмінностей комунікантів.

Ураховуючи контекстний аналіз функцій компетентності фахівця ЗЕД, здійсненого на основі ідеї М. Голованя та визначених концептуальних підходів (компетентнісний, особистісно-орієнтований, середовищний, комунікативно-діяльнісний, функціональний, полікультурний, соціокультурний, полілогічний, автентичний та інтегративний), виявлено основний компонентний склад структури МКК (мотиваційно-ціннісна, когнітивно-пізнавальна, культурно-поведінкова, функціонально-прагматична, особистісно-розвивальна та рефлексійна). Мотиваційно-ціннісна компонента структури МКК зумовлює позитивні зміни, мобільність потреб та досягнення успіхів особистості. Зміст функціонально-прагматичної компоненти структури МКК розкривається через спрямованість комунікації на цільову аудиторію з певною метою. Культурно-поведінкова надає культурні орієнтири комунікантам для оцінки власної моделі поведінки у певних обставинах міжкультурного середовища. Зміст когнітивно-пізнавальної компоненти полягає у сформованості здатності розкодувати отриману інформацію та реагувати на мовні/мовленнєві стимули, володінні достатнім запасом лексичних одиниць, що відносяться до дискурсу майбутньої фахової діяльності. Особистісно-розвивальна компонента відображає наслідки позитивного впливу міжкультурної комунікації через розширення адаптивних можливостей, розвиток особистісних якостей, а також реальну активізацію особистісного потенціалу у міжкультурній групі/команді. Рефлексійна компонента асоціюється з активізацією самооцінки учасників та фіксацією власних досягнень і успіхів у процесі міжкультурної взаємодії, а також покращенням значень показників локусу контролю.

У другому розділі – *“Шляхи вдосконалення формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності”* – виокремлено критерії оцінки і показники рівнів сформованості МКК, визначено первинні рівні сформованості МКК студентів-випускників чотирьох вищих навчальних закладів економічного профілю; теоретично обґрунтовано шляхи удосконалення формування МКК через розробку комплексу організаційно-педагогічних умов та моделі досліджуваного процесу.

Виявлено і обґрунтовано комплекс організаційно-педагогічних умов удосконалення процесу (поетапна реалізація імерсійної складової у процесі підготовки майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності; організація віртуальних міжкультурних комунікативних зв'язків у навчальному середовищі вищих навчальних закладів-партнерів; впровадження веб-технологій та інноваційних форм організації навчального процесу, в основі яких міжнародна співпраця; проектування мовного/мовленнєвого дискурсу, максимально наближеного до професійного), в основі якого – різновиди спроектованого або трансформованого навчального середовища.

У дослідженні здійснено спробу привести означені організаційно-педагогічні умови у відповідність з основними різновидами міжкультурного навчального середовища, де вони активізуються: *імерсійне навчальне середовище* (в якому домінує взаємодія через абстрагованість і занурення в іншомовну культуру); *віртуальне* (взаємодія через інформаційний простір і новітні мультимедійні комунікаційні технології); *інтерактивне* (взаємодія через навігацію в режимі реального часу); *дискурсивне* (взаємодія через електронні і паперові носії для пошуку, опрацювання та обміну інформацією, а також робота з наближеним до професійного контекстом), що відображено на рис. 1.

Визначено також ключові фактори реалізації кожної організаційно-педагогічної умови: *методика занурення* в іншомовний простір (різновид інтегрованого навчання/учіння, у процесі якого викладання і вивчення фахових дисциплін здійснюється іноземною мовою, як засобом); *e-включеність* (оптимальний спосіб налагодження соціальних контактів та інших видів комунікативних зв'язків у віртуальному міжкультурному середовищі задля досягнення мети, розширення рамок навчального середовища і збагачення досвіду співучасті); *міжкультурна взаємодія* (активність особистості, що проявляється через комунікацію або співпрацю в міжкультурній групі/Г-групі/команді, стимулюється впливом учасників, співвідноситься з нормами, прийнятими у межах міжкультурного навчального середовища); *професійний дискурс* – (мовленнєвий твір, текст або повідомлення, що передається у різних формах (усній, писемній, паралінгвальній) конкретним мовцем у конкретній ситуації, під впливом різних історичних, соціокультурних, психологічних та інших чинників з прагматичною метою або без неї).

До критеріїв оцінки та показників ефективності організаційно-педагогічних умов формування МКК віднесено: полікультурність особистості (свідомий вибір моделі поведінки в умовах повного занурення; акцепція культурних відмінностей); досвід продуктивної взаємодії у міжкультурному середовищі (налагоджені віртуальні комунікативні зв'язки між викладачами і студентами; успішна співпраця у міжкультурному навчальному середовищі); затребуваність особистості на міжнародному ринку праці (комунікативна дієздатність особистості у міжкультурній групі/команді; зміст мовного портфеля та наявність рекомендаційних листів); самоактуалізацію особистості через міжкультурну комунікацію (досягнуті успіхи/визнання у контексті міжкультурної комунікації, наближеної до професійної; володіння професійним міжкультурним дискурсом).

Мета: визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування МКК майбутніх фахівців ЗЕД

Організаційно-педагогічні умови	1.Поетапна реалізація імерсійної складової у процесі підготовки майбутніх фахівців ЗЕД	2.Організація віртуальних міжкультурних комунікативних зв'язків у навчальному середовищі ВЗО - партнерів	3.Впровадження веб-технологій та інноваційних форм організації навчального процесу, в основі яких міжнародна співпраця	4. Проектування мовного/мовленнєвого дискурсу, максимально наближеного до професійного
Ключові фактори реалізації орг.-пед. умов	<i>методика занурення</i>	<i>e-включеність</i>	<i>міжкультурна взаємодія</i>	<i>професійний дискурс</i>
Різновиди міжкультурного навчального середовища	<i>імерсійне</i> навчальне середовище	<i>віртуальне</i> навчальне середовище	<i>інтерактивне</i> навчальне середовище	<i>дискурсивне</i> навчальне середовище
Показники ефективності упровадження орг.-пед умов	акцепція культурних відмінностей	налагоджені віртуальні комунікативні зв'язки між викладачами і студентами	комунікативна дієздатність особистості у міжкультурній групі/команді	володіння професійним міжкультурним дискурсом
	свідомий вибір толерантної моделі поведінки в умовах повного занурення	успішна співпраця у міжкультурному навчальному середовищі	зміст мовного портфеля та наявність рекомендаційних листів	досягнуті успіхи у контексті міжкультурної комунікації, наближеної до професійної;
Критерії оцінки ефективності орг.-пед. умов формування МКК	полікультурність особистості	досвід продуктивної взаємодії у міжкультурному середовищі	затребуваність особистості на міжнародному ринку праці	самоактуалізація особистості через міжкультурну комунікацію

Очікуваний результат: розвиток полікультурної, конкурентоздатної на міжнародному ринку праці особистості у процесі реалізації обраних організаційно-педагогічних умов формування МКК

Рис. 1. Взаємозалежність мети дослідження та очікуваного результату від дієвості комплексу організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності

З урахуванням компетентнісного, середовищного, особистісно-орієнтованого, полікультурного, функціонального, соціокультурного, комунікативно-діяльнісного, автентичного, інтегративного підходів розроблено модель формування МКК майбутніх фахівців ЗЕД (рис. 2), яка передбачає використання прийомів і засобів педагогічного впливу, спрямованих на становлення суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками навчального процесу і охоплює три блоки: мотиваційно-ціннісний (мета, принципи, структура МКК, основні концептуальні підходи); формуально-

процесуальний (форми, методи, засоби навчання); результативно-оцінювальний (критерії оцінки, рівні сформованості МКК, відповідність стандартам).

Запропонована модель – інноваційна за змістом і структурою, динамічна система взаємопов'язаних педагогічних об'єктів відображає найбільш сутнісні властивості процесу, окреслює оптимальні умови його активізації та одночасно орієнтує на можливі шляхи досягнення кінцевої мети. Модель розкриває внутрішню структуру і логіку комплексного підходу до формування МКК, вказує на єдність, взаємозв'язок і взаємозалежність його елементів, забезпечує значну інтенсифікацію підготовки студентів до міжкультурної комунікації у сфері професійної діяльності.

Модель адекватно і послідовно відображає процес і висвітлює мету на теоретичному, навчально-методичному, практичному рівнях; дає можливість гнучко і динамічно реагувати на зміни у сфері ЗЕД, своєчасно враховувати їх при моделюванні процесу формування МКК майбутніх фахівців; має властивість розширюватися, уможливорює доповнення новою інформацією про об'єкт; допускає корекцію або зміну існуючих елементів без порушення функціонування сталої частини завдяки її «блоковій» структурі.

В обґрунтованій моделі також представлено організаційно-педагогічні умови, прив'язані до різновидів навчального середовища та ключові фактори їх реалізації а також критеріально-діагностичний апарат для забезпечення очікуваного результату. В основі організаційно-педагогічної умови *«Поетапна реалізація імерсійної складової у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців ЗЕД»* – методика занурення. Упровадження імерсійної складової у процес фахової підготовки майбутніх спеціалістів ЗЕД у контексті дослідження відбувалося послідовно, починаючи з окремих модулів (лекцій та практичних занять), які читаються іноземною мовою на першому курсі, вивчення нефахових предметів за імерсійними програмами – на другому, до застосування методики повного занурення при вивченні фахових дисциплін – на третьому. На четвертому році – пропонується навчання за кордоном або вивчення фахових дисциплін носіями мови у своєму ВНЗ. Підкреслюється необхідність обов'язкової рефлексії та аналізу набутих знань, сформованих здатностей, особистісних якостей, досвіду під час навчання, як передумови досягнення успіху в майбутній професійній діяльності.

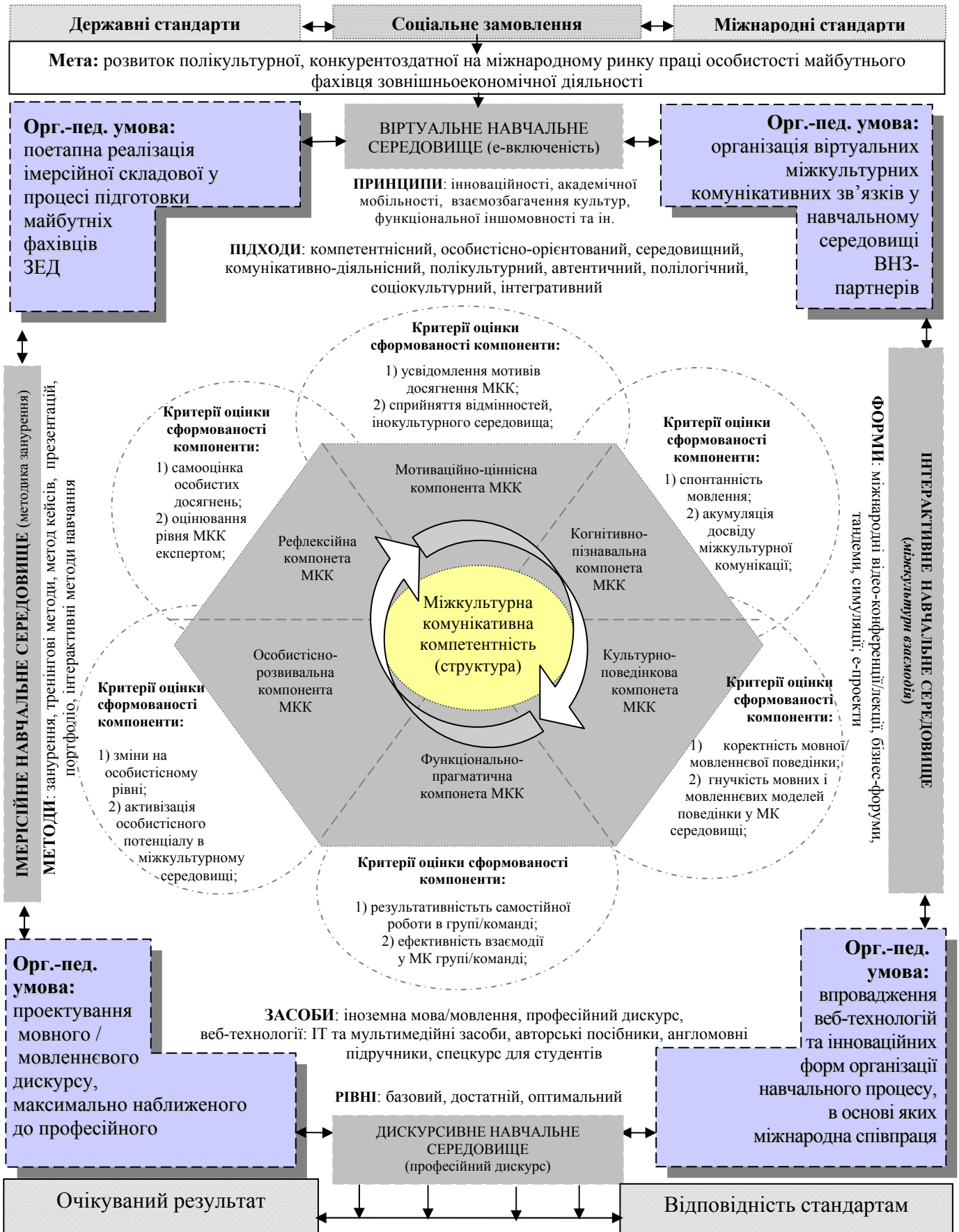

Рис. 2. Модель формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності

Так, на першому курсі, згідно плану-програми, студенти вивчають дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (інтенсивний курс) та «Управління іміджем» (елективний курс); на другому – «Комунікації в бізнесі» та «Соціологія»; на третьому – «Міжкультурні комунікації в бізнесі» та «Організаційна поведінка» (елективний курс), беруть участь у бізнес-форумі «Зовнішньоекономічна діяльність у кризових умовах»; на четвертому – «Міжнародний менеджмент», «Міжнародна економіка», «Міжнародний маркетинг», які читаються носіями іноземної мови, участь у тренінгу «Подолання національних стереотипів». Окрім використання методів занурення (від часткового до повного), практикувалася активна співпраця у міжкультурному середовищі, а також засоби навчання (імерсійні навчальні програми дисциплін, іноземна мова/мовлення, англійські підручники).

«Організація віртуальних міжкультурних комунікативних зв'язків у міжкультурному навчальному середовищі ВНЗ-партнерів» – інша важлива організаційно-педагогічна умова формування МКК, що вказує на специфіку діяльності у контексті мультимедійних, телекомунікаційних та інших електронних засобів навчання і технологій через е-включеність.

Реалізацією вказаної організаційно-педагогічної умови передбачалося на першому курсі – знайомство студентів, налагодження зв'язків з викладачами і представниками ВНЗ-партнерів через віртуальний простір; на другому році навчання – участь у міжнародному е-проекті «Cooperative Learning»/ «Навчання у співпраці», виконання міні-дослідження на одну з тем курсу «Соціологія» або «Комунікації в бізнесі»; на третьому році – он-лайн обговорення виконання «Project on Strategic Development» / «Проект стратегічного розвитку» у рамках спільного проекту INHolland University of Applied Sciences – TNEU, Ukraine/Університет прикладних наук ІНХолланд, Королівство Нідерланди – ТНЕУ, Україна, участь у бізнес-форумі; на четвертому курсі – робота у проблемній групі «Комунікативна поведінка ділової людини у міжкультурному середовищі», відеосемінарі «Перемовини в бізнесі: культурні відмінності» (між студентами університету прикладних наук ІНХолланд і ТНЕУ), збір рекомендаційних листів, інтегровані тандеми, міжкультурний полілог. При цьому активізувалися методи презентацій та кейсів, використання ІТ-засобів, академічна мобільність викладачів та студентів.

Організаційно-педагогічна умова *«Впровадження веб-технологій та інноваційних форм організації навчального процесу, в основі яких міжнародна співпраця»* передбачає використання потенційних можливостей інтерактивного навчального середовища у процесі підготовки майбутніх фахівців ЗЕД. Такий підхід веде до успішної самоактуалізації особистості студента вже у процесі навчання, сприяє підвищенню його мотивації та створює передумови для досягнення успіху і визнання у роботі міжкультурної групи/команди.

План-програма реалізації означеної організаційно-педагогічної умови включала: на першому курсі – участь студентів у семінарі «Кейс-метод, як техніка викладання» (у рамках спільного

проекту між ТНЕУ, Україна та Університетом МакГілл, Канада), у тренінгу «Управління часом», робота у фокус-групі «Що потрібно для того, щоб Ви стали компетентними фахівцями?»; на другому – участь у конкурсі презентацій результатів досліджень з дисципліни «Соціологія» і «Комунікацій у бізнесі», дискусії в режимі он-лайн на тему «Cultural Tool Kit for Changing Life»/ «Використання інструментів культури для зміни життя», укладання мовного портфеля; на третьому – участь у симуляційній грі «Аналіз об'єктів інвестування», навчання студентів у зарубіжних ВНЗ за результатами відбору/конкурсу; на четвертому – участь у тренінгу «Укладання контрактів», підготовка і захист бакалаврських робіт англійською мовою. При цьому активно використовуються методи презентацій, предметні паралельні тандеми, симуляційна гра, кейси, телеконференції, чат-технології, SWOT-аналіз сильних і слабких сторін, можливостей для розвитку та існуючих загроз явища, що вивчається.

Організаційно-педагогічна умова *«Проектування мовного/мовленнєвого дискурсу, максимально наближеного до професійного»* передбачає трансформацію студентів із позиції зовнішніх спостерігачів до активних учасників комунікації. У студентів формується уявлення про іншомовний дискурс, вони беруть участь у проектах, форумах, чатах, що сприяє суттєвому підвищенню рівня професійної комунікації та активізації самостійної пізнавальної діяльності під час навчання. Важливого значення набуває інтерактивний діалог як у реальному, так і у віртуальному просторі.

Реалізація означеної організаційно-педагогічної умови відбувалася згідно плану-програми, до якої включено: розроблений для студентів першого курсу спецкурс «Основи міжкультурної комунікації», роботу з автентичними матеріалами з авторських посібників, міні-конференцію на тему: «Комунікативна культура майбутнього фахівця», мовні тандем-комунікації; під час другого року навчання – науково-практичну конференцію: «Культура організаційної структури», круглий стіл на тему «Cooperative Learning/e-Learning Technology»/«Технологія навчання у співпраці через е-включеність», самостійну роботу студентів з англійськими підручниками, досвід міжкультурної комунікації; на четвертому – лекції Ш. Олдерсен (Leeds Metropolitan University, Great Britain/ Муніципальний університет м. Лідз, Великобританія: «The Rationale for Effective Cross-cultural Management» / «Обґрунтування ефективного крос-культурного менеджменту», участь у щорічній міжнародній науково-практичній конференції «Комунікації у сфері економіки, бізнесу та менеджменту».

У процесі формування МКК враховувалися принципи комунікативної взаємодії, випереджальної практики, стимулювання науково-дослідної діяльності студентів. Зазначені організаційно-педагогічні умови у сукупності дали змогу не лише розвивати продуктивне мислення, засвоювати способи професійної діяльності, набувати соціокультурного досвіду, а й сформувати вищий рівень МКК.

Крім мовних, мовленнєвих, культурологічних аспектів становлення особистості майбутнього фахівця ЗЕД, імерсійні методи навчання, програми занурення, міжкультурна взаємодія, віртуальні зв'язки та наблизений до професійного дискурс повноцінно сприяли розширенню діапазону академічних, особистісних і професійних здатностей студентів, допомагали сформувати професійні якості, стимулювали розвиток прагнення студентів зробити свій внесок в економічне, соціальне і культурне життя суспільства.

Таким чином, у процесі цілеспрямованого навчання відбулося гармонійне поєднання академічного, соціокультурного, міжкультурного та когнітивного напрямів фахової підготовки студентів-міжнародників сфери ЗЕД.

У **третьому розділі** – *“Дослідно-експериментальна робота з формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності”* висвітлено організацію формувального етапу експериментальної частини дослідження та упровадження комплексу організаційно-педагогічних умов, реалізованих у моделі формування МКК, проаналізовано кінцеві результати.

З метою визначення початкового рівня сформованості МКК, узагальнено реальну практику підготовки студентів до участі у міжкультурній комунікації за допомогою розробленого діагностичного інструментарію (Анкета 1С, Матриця 1С, Матриця 2С, завдання для студентів – у додатках). У процесі дослідження встановлено, що лише 6,4% з усіх майбутніх фахівців ЗЕД контрольної групи та 3,7% студентів експериментальної групи продемонстрували високий рівень сформованості МКК, тоді як переважна більшість – 29,9% респондентів контрольної групи та 22,8% з усіх респондентів експериментальної групи – середній рівень. У 63,6% з числа студентів-економістів контрольної групи та 68,4% із числа студентів-економістів експериментальної групи рівень сформованості МКК виявився низьким.

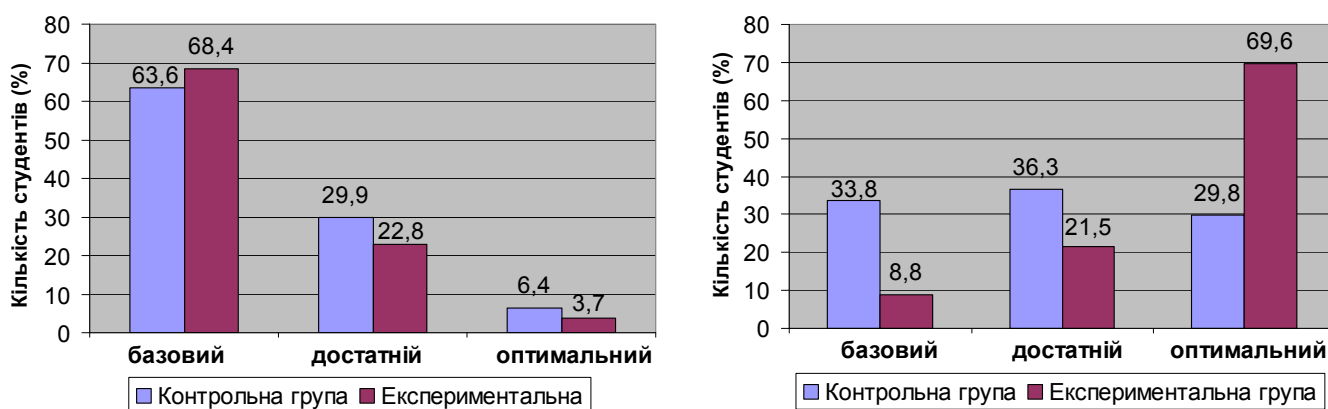
Виявлено та вказано на недоліки у практиці формування МКК студентів: недостатня спрямованість роботи викладачів на розвиток міжкультурної комунікативної компетентності; безсистемне навчально-методичне забезпечення процесу формування МК студентів відповідно до курсів; низький рівень реалізації принципів інтегрованого навчання; неглибокий рівень віртуалізації міжкультурного комунікативного простору в межах і поза межами навчального процесу; недостатня увага до пошуку шляхів оптимізації формування МКК на основі нових підходів; неврахування потенційних можливостей від налагодження послідовної співпраці з ВНЗ-партнерами.

Укладена програма здійснення формувального експерименту передбачала поетапне впровадження організаційно-педагогічних умов формування МКК і складалася з констатувальної, апробаційної, узагальнюючої та рефлексійної частин. При цьому відбувалася комплексна реалізація організаційно-педагогічних умов на основі середовищного підходу. Дослідно-

експериментальну роботу проведено в Тернопільському національному економічному університеті. У ній брали участь студенти I-IV курсів напряму підготовки “Менеджмент” (6.030601) спеціальності “Менеджмент ЗЕД” (7.03060104, 8.03060104), «Маркетинг» (6.030507). Серед його учасників було сформовано контрольну групу (77 студентів), яка працювала за традиційною програмою, й експериментальну (79 студентів), у роботі з якою реалізовано комплекс організаційно-педагогічних умов, включених у розроблену модель формування МКК майбутніх фахівців ЗЕД.

На завершальному етапі організовано повторне тестування та проаналізовано остаточні результати. У кінці формувального етапу дослідно-експериментальної роботи кількість студентів експериментальної групи з оптимальним рівнем МКК склала 69,6 %, тоді як у контрольній групі – всього 29,8%. Щодо кількості студентів із достатнім рівнем сформованості МКК в експериментальній групі, то їх виявилось – 21,5 %, а у контрольній – 36,3%. Найбільш суттєві зміни відбулися в експериментальній групі, у якій з базовим рівнем сформованості МКК залишилося всього 8,8% студентів, водночас у контрольній групі на кінець експерименту – 33,8% з усієї кількості респондентів. Результати відображено на рис. 3.

Рис. 3. Динаміка формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності

Порівняння отриманого F -критерію зі стандартним показником F_{krit} дало підставу відкинути нульову гіпотезу, вірогідність якої виявилася меншою, ніж 5% та прийняти альтернативну, згідно якої відмінність даних вхідного та підсумкового контролю в експериментальній групі є результатом цілеспрямованої активізації процесу за допомогою організаційно-педагогічних умов формування МКК, упроваджених комплексно у моделі.

Таким чином, організаційно-педагогічні умови, реалізовані у моделі, позитивно вплинули на динаміку розвитку усіх компонент МКК та суттєво підвищили рівні її сформованості. Спираючись на проведений аналіз вищезначеного феномена, виявлено, що в основі формування МКК є

готовність майбутніх фахівців-міжнародників до участі у професійній комунікації з представниками різних культурних і ділових кіл, яка зумовлює різницю на мовленнєвому, дискурсивному, змістовному, поведінковому рівнях і значно впливає на результат взаємодії. Тому акцент переноситься на кінцеву мету професійного становлення студентів – на підготовку компетентних фахівців зовнішньоекономічної сфери діяльності у полікультурному освітньому середовищі.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення і розкрито оновлений спосіб вирішення проблеми формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів економічного профілю.

1. Міжкультурна комунікативна компетентність, провідна складова підготовки майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності – інтегративне утворення особистості, результат/продукт цілеспрямованого навчання/учіння і соціалізації, який досягається через міжкультурний досвід спілкування, інформаційний обмін, продуктивну взаємодію в міжкультурному середовищі на рівні окремих індивідів/професійних груп/команд, передбачає свідомий вибір поведінкової моделі/інтерактивної стратегії і детермінується акцепцією культурних відмінностей комунікантів. Міжкультурна комунікативна компетентність є провідною складовою професійної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної сфери у міжкультурному середовищі, яка проявляється в неупередженості та емпатійності до членів міжкультурної групи/команди, самоактуалізації через міжкультурну комунікацію, здатності до самоконтролю і саморегуляції, а також затребуваності особистості на міжнародному ринку, що є однією з визначальних характеристик високого рівня готовності сучасного фахівця до успішного здійснення функціональних обов'язків, основою його професійної мобільності, залучення до стандартів світових досягнень та розширення можливостей самореалізації.

Структура міжкультурної комунікативної компетентності визначена на основі функціонального підходу і охоплює такі компоненти: мотиваційно-ціннісна, когнітивно-пізнавальна, культурно-поведінкова, функціонально-прагматична, особистісно-розвивальна, рефлексійна. *Особливостями*, які необхідно враховувати при підготовці майбутніх фахівців до міжкультурного спілкування, є функціонування у складному, невизначеному новому середовищі; необхідність брати на себе відповідальність; пропускати інформацію через полікультурні фільтри; розуміти специфіку зарубіжних культур та відповідно адаптувати власні рішення і коригувати моделі власної поведінки.

2. У процесі дослідження на основі концептуальних підходів (компетентнісний,

особистісно-орієнтований, середовищний, комунікативно-діяльнісний, функціональний, соціокультурний, полікультурний, полілогічний, автентичний та інтегративний) розроблено модель формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності, за допомогою якої впроваджено *організаційно-педагогічні умови* формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності (поетапна реалізація імерсійної складової у процесі підготовки майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності; організація віртуальних міжкультурних комунікативних зв'язків у навчальному середовищі ВНЗ-партнерів; упровадження веб-технологій та інноваційних форм організації навчального процесу, в основі яких міжнародна співпраця; проектування мовного/мовленнєвого дискурсу, максимально наближеного до професійного). В основі кожної організаційно-педагогічної умови – *різновид міжкультурного навчального середовища: імерсійне навчальне середовище* в якому домінує взаємодія через абстрагованість і занурення в іншомовну культуру; *віртуальне* (взаємодія через інформаційний простір і новітні мультимедійні комунікаційні технології); *інтерактивне* (взаємодія через навігацію в режимі реального часу); *дискурсивне* (взаємодія через електронні і паперові носії для пошуку, опрацювання та обміну інформацією, а також робота з наближеним до професійного контекстом). *Ключовими факторами реалізації організаційно-педагогічних умов є: методика занурення в іншомовний простір* (навчання/учіння, у процесі якого викладання і вивчення фахових дисциплін здійснюється іноземною мовою як засобом); *e-включеність* (спосіб налагодження соціальних контактів та інших комунікативних зв'язків у віртуальному міжкультурному середовищі); *міжкультурна взаємодія* (активність особистості, що проявляється через комунікацію або співпрацю у міжкультурній групі/Г-групі/команді); *професійний дискурс* (мовленнєвий твір, текст або повідомлення, що передається в різних формах (усній, писемній, паралінгвальній) конкретним мовцем у конкретній ситуації). Представлена модель це інноваційна за змістом і структурою, динамічна система взаємопов'язаних педагогічних об'єктів, яка відображає найбільш сутнісні властивості процесу, окреслює умови його активізації та одночасно орієнтує на можливі шляхи досягнення кінцевої мети. Модель послідовно відображає процес, надає можливість гнучко і динамічно реагувати на зміни, уможлиблює доповнення інформацією, допускає корекцію існуючих елементів без порушення функціонування сталої частини.

3. Основну сутність складових структури міжкультурної комунікативної компетентності відображено у критеріях, виведених із робочих показників; на основі узагальнення визначено рівні сформованості міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності, які диференційовано на базовий, достатній, оптимальний та схарактеризовано у дескрипторах.

4. Розроблено навчально-методичне забезпечення процесу формування міжкультурної

комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності, а саме: експрес-методики/матриці, дескриптори рівнів сформованості міжкультурної комунікативної компетентності; план-програма формування міжкультурної комунікативної компетентності по курсах; авторський спецкурс для студентів «Основи міжкультурної комунікації»; імерсійні програми дисциплін; семінари для викладачів «Управління процесом формування міжкультурної комунікативної компетентності»; посібники: «Business English. Fundamentals of International Economics: Communicative Approach»/«Ділова англійська мова. Основи міжнародної економіки: комунікативний підхід» та «Business English. Fundamentals of Management: Communicative Approach»/«Ділова англійська мова. Основи менеджменту: комунікативний підхід»; окремі модулі у формі лекцій-презентацій; внесено пропозиції щодо оновлення змісту навчальних дисциплін шляхом інтеграції матеріалу міжкультурного спрямування.

5. Виявлено, теоретично обґрунтовано дієвість організаційно-педагогічних умов формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності, в основі яких – спроектоване/трансформоване навчальне середовище, упроваджених у моделі. Експериментально перевірено вірогідність результатів дисертаційного дослідження та отриманих даних за допомогою розрахунку статистичного показника – F -критерію з опорою на обчислення дисперсій на констатувальному та результативному етапах роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення проблеми формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у пошуку шляхів інтенсифікації процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності іншими засобами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Семенів О.В. (Кричківська О. В.) Особливості становлення і розвитку теорії міжкультурної комунікації / О. Семенів, Л. Курант // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка: зб. наук. праць. – Тернопіль : Видавничий відділ ТНПУ, 2006. – №4. – С. 134–140.

2. Кричківська О. В. Формування міжкультурної комунікативної компетенції як психолого-педагогічна проблема / О. В. Кричківська // Збірник наукових праць Дрогобицького педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогіка.– Дрогобич : Редакц.-видавн. відділ ДДПУ. — 2007. – Вип. 15. – С. 16–24.

3. Кричківська О. В. Міжкультурна комунікація у системі сучасних підходів/ О. В Кричківська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль : Видавн. відділ ТНПУ, 2007. – №5. – С. 88–96.

4. Кричківська О. В. Моделювання процесу формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності / О. В. Кричківська // Молодий вчений. – 2014. – № 12. – С. 304–308.

5. Кричківська О. В. Організаційно-педагогічні умови оптимального формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності / О. В. Кричківська // Молодий вчений. — 2015. — №6. — С. 304–308.

Основні праці апробаційного характеру

6. Semeniv (Krychkivska) O. Cultural diversity as an important sociolinguistic component of ESP learning Environment / Семенів О.В. // Навчання ділової англійської мови у Східній Європі: для чого та як? : матеріали II Міжнар. наук. конф. (м. Дніпропетровськ, 19-21 травня 2006 р.) – Ялта : ДУЕП, Дніпропетровськ, 2006. – С. 170–171.

7. Кричківська О. В. Теоретичні передумови формування міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності / О.В. Кричківська // Мова і культура. – К. : Видавн. Дім Д. Бурого, 2007. – Вип. 9. – Т. IX (99): Культурологічний підхід до викладання мови і літератури. – С. 124–130.

8. Кричківська О. В. Методи формування міжкультурної комунікативної компетенції майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності / О.В. Кричківська // Інноваційні процеси економічного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали всеукр. конф. молодих учених і студентів (м. Тернопіль, 26-27 квітня 2007 р.). – Тернопіль : Принт-офіс, 2007. – С. 223–226.

9. Кричківська О. В. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні технології формування міжкультурної комунікативної компетенції: зарубіжний досвід» / О.В. Кричківська // Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі : матеріали II Міжнар. наук. конф. (м. Львів, 31 травня-1 червня 2007 р.) – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – Ч.2. – С. 30–33.

10. Krychkivska O. Intercultural variations of academic discourse / О.В. Кричківська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжнародні зв'язки : матеріали XV Міжнар.-практ. конф. (м. Харків, 2-4 червня 2011 р.) – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011 – С. 199–200.

11. Крычкивска О. В. Опыт формирования межкультурной коммуникативной компетентности / О.В. Крычкивска // Материалы V Международной научно-практической конференции (г. Краснодар, 26 февраля 2014 г.). – Краснодар : Издательский центр Априори, 2014. – С. 25–28.

12. Кричківська О. В. Сучасні методи формування міжкультурної комунікативної компетентності / О.В. Кричківська // Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 25-26 липня 2014 р.): – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. – С. 87-90.

Опубліковані праці, що додатково відображають наукові результати

1. Лиса Н. С. Business English. Fundamentals of International Economics: Communicative Approach [Текст]: навч. посіб. / Н. С. Лиса, І. О. Стешин, О. В. Семенів. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 400 с.

2. Лиса Н. С. Business English. Fundamentals of management: communicative approach [Текст]: Навчальний посібник / Н. С. Лиса, І. О. Стешин, О. В. Семенів. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 416 с.

АНОТАЦІЇ

Кричківська О. В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України, Тернопіль, 2015.

Дисертація присвячена теоретико-експериментальному дослідженню проблеми формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності у процесі навчання у вищих економічних навчальних закладах. На основі функціонального підходу визначено структуру, з'ясовано сутність міжкультурної комунікативної компетентності, уточнено критерії оцінки та показники рівнів її сформованості, узагальнені в дескрипторах. Уперше на засадах середовищного підходу науково обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови формування міжкультурної комунікативної компетентності, упроваджені комплексно у розробленій моделі. Представлено модель формування міжкультурної комунікативної компетентності, інноваційну за змістом і структурою, динамічну систему взаємопов'язаних педагогічних об'єктів, яка відображає найбільш сутнісні властивості процесу, окреслює умови його активізації та одночасно орієнтує на можливі шляхи досягнення кінцевої мети.

Ключові слова: майбутні фахівці зовнішньоекономічної діяльності, міжкультурна комунікативна компетентність, організаційно-педагогічні умови, імерсійні методи навчання, модель формування міжкультурної комунікативної компетентності.

Кричківська О.В. Формирование межкультурной коммуникативной компетентности

будущих специалистов внешнеэкономической деятельности. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - теория и методика профессионального образования. - Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины, Тернополь, 2015.

Диссертация посвящена теоретико-экспериментальному исследованию проблемы формирования межкультурной коммуникативной компетентности будущих специалистов внешнеэкономической деятельности в процессе обучения в высших экономических учебных заведениях. На основании функционального подхода определена структура, выяснена сущность межкультурной коммуникативной компетентности, уточнены критерии оценки и показатели уровней ее сформированности, обобщенные в дескрипторах. Впервые на основании средового подхода научно обоснованы и экспериментально проверены организационно-педагогические условия формирования межкультурной коммуникативной компетентности, внедренные комплексно в разработанной модели. Представлена модель формирования межкультурной коммуникативной компетентности, инновационную по содержанию и структуре, динамическую систему взаимосвязанных педагогических объектов, которая отражает наиболее сущностные свойства процесса, определяет условия его активизации и одновременно ориентирует на возможные пути достижения конечной цели.

Ключевые слова: будущие специалисты внешнеэкономической деятельности, межкультурная коммуникативная компетентность, организационно-педагогические условия, иммерсионные методы обучения, модель формирования межкультурной коммуникативной компетентности.

Krychivska O. Formation of Future Foreign Economic Activity Professionals' Intercultural Communicative Competency. – Manuscript.

Scientific thesis for the Candidate Degree in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

The thesis is devoted to the theoretical and experimental study of the problems of intercultural communicative competency formation of the future foreign economic activity professionals in the process of education in the higher economic educational institutions. The structure of intercultural communicative competency is determined on the basis of the functional approach; the assessment criteria, indicators, and levels of its formation are specified; the essence of intercultural communicative competency of the future foreign economic activity professionals is determined. The complex of organizational and pedagogical conditions of intercultural communicative competency, implemented in the model on the basis of the

environmental approach, is developed and scientifically grounded for the first time.

The proposed model, innovative in its content and structure dynamic system of interrelated pedagogic objects reflects the most intrinsic properties of the process, determines the optimal conditions for its activation and simultaneously focuses on the possible ways of achieving the ultimate goal. The modelling of the process and practical application of the model of intercultural communicative competency formation of the future foreign economic activity professionals are considered as a complex and multidimensional phenomenon. Different approaches to the nature of the modelling process are analyzed. The main components of the model composition are determined. The author concludes that the model of intercultural communicative competency is an open, overarching system that combines all the components and is determined by the peculiarities of future professional duties. The model of intercultural communicative competency formation of the future foreign economic activity professionals is designed to meet the functional characteristics of their professional activity. Each component of the model is determined, taking into account modern requirements to the students' training quality at the university level.

The evaluation criteria and performance indicators of organizational and pedagogical conditions of intercultural communicative competency formation effectiveness include: multiculturalism of the personality (the conscious choice of behavior model in the immersive environment, acceptance of cultural differences); experience of productive interaction in intercultural environment (the established virtual communication relationships between teachers and students, successful cooperation in the intercultural learning environment); the demand for the competent professional on the international labor market (the communicative capacity within the intercultural group / team, the Language Portfolio content and availability of the letters of recommendation); self-actualization through the intercultural communication (the recognition of achievements in the close to professional context of intercultural communication, the professional intercultural discourse awareness).

Key factors of the organizational and pedagogical conditions' implementation are defined: immersive methods (integrated education/learning, during which the teaching and study of the core subjects are conducted in a foreign language as the means); e-inclusion (the best way to setting up social contacts and other communication links in the virtual environment for achieving intercultural goals, expansion of the learning environment and enriching experience of participation); intercultural interaction (activity of the individual, which is manifested through communication or cooperation in the intercultural group / T- group / team, is stimulated by the influence of participants and related to the rules adopted through the intercultural learning environment); professional discourse - (verbal essay / text or message, transmitted in various forms (oral, written, paralingual) by the particular speaker in the particular situation, under various historical, cultural and psychological circumstances with the pragmatic purpose or without it).

Keywords: future foreign economic activity professionals, intercultural communicative competency, organization and pedagogical conditions, immersive teaching methods, intercultural communicative competency formation model.

Підписано до друку 02.11.2015 р.

Формат 60x84/16.

Папір друк. Друк офсетний

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид.арк. 0,9

Наклад 100 прим. Зам. №

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»

46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,

Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи

до державного реєстру видавців, виготівників

і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.

ФО Осадца Ю.В.